

bioveem

nieuwsbrief

biologische melkveehouderij versterken en verbreden

in dit nummer

- Derogatie, stikstof benutten is de kunst
- Geslotenheid beperkt intensiteit
- Consumenten weten niet wat biologisch is
- Jaap Drijfhout, kaas maken is mooi en risicovol
- Klaas de Lange, duurzaam in een modern jasje
- Bioveemlandschap heeft een kleurrijke variatie

Derogatie, stikstof benutten is de kunst

Biologische melkveehouders voldoen aan de norm van maximaal 170 kg N uit dierlijke mest omdat dit één van de EU-normen is voor biologische productie. MINAS is geen probleem omdat er geen kunstmeststikstof wordt aangevoerd. Ook de mogelijke gebruiksnormen zullen daarom geen probleem vormen in de toekomst. Toch halen de biologische bedrijven goede opbrengsten van hun grond. Gezien de resultaten is het zinvol na te gaan hoe zij dit behalen en welke inzichten kunnen worden toegepast in de reguliere veehouderij.

Profiteren van kennis

Natuurlijk mag men de biologische melkveehouderij niet direct vergelijken met gangbare bedrijven omdat de intensiteit lager is, er veel meer met klaver wordt gewerkt en de kostprijs hoger ligt. Maar juist de biologische bedrijven hebben geleerd hoe ze op efficiënte wijze met stikstof in het bedrijfssysteem moeten omgaan. Gangbare melkveehouders kunnen profiteren van deze opgebouwde kennis en ervaring.

Rode draad

Verantwoord omgaan met bodem (vruchtbaarheid), het tijdstip en manier van bewerken, effectief gebruik van dierlijke mest en een uitgekende vruchtwisseling met vlinderbloemigen is daarbij

Aandacht voor de bodem is van levensbelang

Nieuw verschenen Rapporten

In het laatste kwartaal van dit jaar verschijnen er drie rapporten;

Rapport 2, 'De ondernemers in Bioveem', van Dianne van den Elzen van het Landbouw Economisch Instituut (LEI) is al beschikbaar.

Rapport 3, 'Roeken en biologische maïsteelt', is een samenvatting van de workshop over de aanpak van het roekenprobleem in Nederland, geschreven door Matteo de Visser van Praktijkonderzoek van de Animal Sciences Group. Dit rapport verschijnt net als rapport nr 4 in de laatste week van december. Rapport 4: Bioveem Teelt Grasproef Vis/Bisschop (2000-2002) van Jan-Paul Wagenaar, onderzoeker bij het Louis Bolk Instituut, beschrijft de gehele periode van een gras/klaverproef op verschillende bioveem bedrijven..

Alle rapporten zijn te bestellen bij het secretariaat van Bioveem. Telefoonnummer 0320-293211 of per e-mail: bioveem.pv@wur.nl

een rode draad. Ook het systeemdenken vanuit bodem, plant en dier is een voorwaarde. De term hoort men tegenwoordig overal, maar de daadwerkelijke toepassing ervan is op biologische bedrijven van levensbelang. Kom maar eens kijken op één van de bioveembedrijven.

Goede stikstofbenutting

Gaat het op biologische bedrijven dan altijd goed qua stikstofbenutting? Ja, biologisch boeren is goed voor het grondwater (Bioveem nieuwsbrief 3), maar er is soms sprake van grote uitschieters. Uit de nitraatmetingen van afgelopen voorjaar blijkt wederom dat de spreiding erg groot kan zijn. Vaak zijn de uitschieters te verklaren doordat de stikstof bij het scheuren van grasland niet goed is benut. Of doordat er in het management keuzes zijn gemaakt die de uitspoeling niet ten goede komen, maar andere aspecten van de bedrijfsvoering wel. Hoewel nitraatuitspoeling op bedrijfsniveau geen probleem is op biologische bedrijven blijft het

van belang zo laag mogelijk te scoren. Voor een goede opbrengst van het eigen bedrijf blijft het noodzaak de stikstof zo goed mogelijk te benutten. Daarom wordt op een zestal bioveembedrijven in 2003 en 2004 volop gemeten wat het effect is van verschillende vruchtwisselingssystemen, het toedienen van dierlijke mest, het tijdstip van scheuren en de diepte van bewerken. De bedrijfssituatie en het type grond worden daarbij nauwkeurig vastgelegd. Daarmee krijgen we meer inzicht in de stikstofkringloop en kunnen we betere adviezen opstellen.

De stikstof binnen het systeem houden is de opgave voor zowel gangbare als biologische melkveehouders. Ook het project Bioveem zal daaraan een bijdrage leveren qua inzicht en management.

Bert Philipsen, Projectleider

Geslotenheid beperkt intensiteit

Biologische bedrijven worden steeds intensiever. Ook bij de bioveemdeelnemers is 10.000 liter per hectare eerder regel dan uitzondering. In de discussie welke intensiteit met het oog op milieubelasting en afwenteling op systemen elders gewenst is, kan de berekening van de buiten het bedrijf in gebruik zijnde hectares een goed hulpmiddel zijn. Met behulp van deze externe hectares kan namelijk inzichtelijk worden gemaakt wat de ecologische afwentelingskosten van een bedrijf zijn. Ook kan een uitspraak worden gedaan over de hoeveelheid melk die zonder aanvoer van buiten per hectare kan worden geproduceerd.

Bij de berekening van externe hectares wordt de aan- en afvoer van strooisel, krachtvoer, ruwvoer en meststoffen op een bedrijf in een jaar omgerekend naar hectares. Het resultaat kan over verschillende jaren worden vergeleken, waardoor de invloed van een veranderend management, groei of juist extensivering zichtbaar wordt.

Tabel 1. Het bedrijf van maatschap Van Liere

	2001	2002
Bedrijfsoppervlak (ha)	35	35
Melkkoeien	67	68
Intensiteit (FPCM/ha)	12075	11589
# Externe hectares	13	4
% Externe hectares	38	12

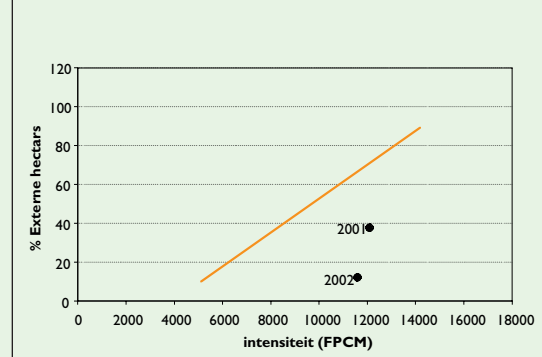
Aan de hand van de LEI-boekhouding is van 14 bioveem-bedrijven het aantal externe hectares in de jaren 2001 en 2002 berekend. Om de resultaten met elkaar te kunnen vergelijken zijn de externe hectares uitgedrukt als percentage van het eigen bedrijfsoppervlak.

Voor het bepalen van de positie van een bedrijf ten opzichte van andere bedrijven, is een meetlat ontwikkeld die de verhouding weergeeft tussen het percentage externe hectares en de intensiteit per hectare bedrijfsoppervlak. Hiervoor zijn van een vijftiental biologische melkveebedrijven de aan- en afvoergegevens van een aantal jaren omgerekend naar hectares. Deze meetlat laat zien dat intensivering van de bedrijfsvoering gepaard gaat met de aanvoer van grondstoffen.

De grondgebonden productie ligt in de buurt van de 4000-5000 kg melk/ha en voor alle melk die meer geproduceerd wordt, worden grondstoffen aangevoerd van buiten het bedrijf. Figuur 1 geeft deze meetlat weer als een rechte lijn en daarin de positie van het bedrijf van maatschap Van Liere in 2001 en 2002.

De stippen in figuur 1, die het percentage externe hectares en de intensiteit van het bedrijf van maatschap Van Liere in 2001 en 2002 weer-

Figuur 1. De positie van het bedrijf van maatschap Van Liere in 2001 en 2002 t.o.v. de meetlat

geven, liggen onder de meetlatlijn. Hierdoor wordt duidelijk dat het bedrijf van maatschap Van Liere efficiënter is dan het gemiddelde van de bedrijven waaruit de meetlat is opgemaakt. Met een zelfde intensiteit heeft het bedrijf minder externe hectares in gebruik. Bovendien is een verschuiving in de tijd te zien; in 2002 is de intensiteit nauwelijks afgenomen, terwijl het percentage externe hectares met 2/3 is afgenomen. Dit komt doordat op het bedrijf in 2002 meer mest is afgevoerd dan in 2001. Daarnaast is er

graan afgevoerd, waarbij het stro op het bedrijf bleef. Dus minder strooisel aanvoer en er is ingeteerd op de ruwvoervoorraad.

De meetlatlijn is tot stand gekomen met behulp van aannames, hoe deze lijn precies moet lopen staat daarom nog ter discussie. De lijn laat echter wel duidelijk zien dat er zonder aanvoer van grondstoffen slechts een beperkte intensiteit mogelijk is.

Goaitske Iepema en Ton Baars, LBI

Consumenten weten niet wat biologisch is

Als ik familie, vrienden of burens vraag of ze de reclamespotjes van 'Biologisch, eigenlijk heel logisch' hebben gezien, dan halen ze hun schouders op. Consumenten weten blijkbaar niet wat biologisch is. Ze weten net zo min wat gangbaar is. Waarom is boerenlandmelk duurder dan biologische melk? Mona-toetjes zijn niet biologisch, terwijl de consument dit wel denkt! Dat komt omdat biologisch geen merk is, maar een 'life-style'. Consumenten moeten daarom biologisch meer gaan 'belevén'. Net zoals biologische boeren moeten ook consumenten bewust omschakelen!

Dit vraagt grote communicatieve inspanning van zowel de producent als van de partijen in de keten. Nu heb ik het gevoel dat de grotere verwerkers niet echt kiezen voor biologisch en weinig investeren in communicatie. Ook in

supermarkten zie ik daar weinig van terug. Laten we elkaar niets wijs maken, biologisch is gewoon 'handel'. Een eerlijk product verdient een eerlijke prijs. Daar hoort ook eerlijke handel bij. Vooral bij dat laatste stel ik mijn vraagtekens. De producent is de regie over z'n afzet kwijtgeraakt. Wanneer een overtuigd biologische boer op de lange termijn gegarandeerd wil zijn van die eerlijke prijs, dan zal hij zelf het initiatief in handen moeten nemen. Anders mag er straks niet gezeurd worden als de Albert Heijn z'n prijzen voor biologisch weer eens gaat verlagen.

Ja, ik maak me druk om biologisch. Omdat ik geloof in de kwaliteit van het product en wijze waarop het product is geproduceerd, met respect voor dier en milieu. In de provincie Overijssel zijn we daarom gestart met het project 'Biologisch beleven'. Hierin begeleiden we

Stichting Stimuland is een organisatie in Overijssel, opgericht in 1996 door Provincie Overijssel en landbouworganisatie GLTO, met als doelstelling het stimuleren van een duurzame landbouw op een leefbaar platteland. De provincie Overijssel heeft de biologische landbouw als speerpunt in haar beleid. In opdracht van de provincie voert Stimuland het Stimuleringsprogramma Biologische landbouw uit. De aandacht binnen het programma richt zich enerzijds op de verspreiding van kennis over biologische landbouw en anderzijds op de afzetversterking van biologische producten. In dit kader worden in Overijssel een aantal projecten uitgevoerd. Stimuland en de provincie participeren in het project Bioveem, omdat dit project bijdraagt aan de ontwikkeling en verspreiding van kennis over biologische landbouw.

10 biologische ondernemers bij het inrichten van een educatieruimte. Het doel is om consumenten kennis te laten maken met de biologische productiewijze.

Bouwe Ruiter
(projectmanager biologische landbouw bij
Stichting Stimuland Overijssel)

Jaap Drijfhout, kaas maken is mooi en risicovol

Wie van het Zeeuwse Oostkapelle naar Vrouwenpolder rijdt kan de prachtige hoeve van Boerderij Ter Linde niet missen. Het is een van de oudste biologisch-dynamische bedrijven ter wereld. In 1927 werd Ter Linde toegevoegd aan Loverendale N.V. Alle bij Loverendale behorende boerderijen moesten biologisch-dynamische produceren.

In 1992 is Loverendale stille vennoot geworden en is de grond grotendeels verkocht. De toen opgerichte Ter Linde C.V. heeft de grond in erfpacht teruggenomen. Om het bedrijf bestuurbaar te houden wordt er sinds kort gewerkt met drie zelfstandige bedrijven, namelijk veehouderij en kaasmakerij, akkerbouw, en tuinbouw.

Als Ter Linde Veehouderij C.V. nemen Marien Goedhart en Jaap Drijfhout deel aan Bioveem. Op het bedrijf worden zo'n 70 melkkoeien met 40 stuks jongvee gehouden. In het verleden werd de melk geleverd aan Bastiaanse. Jaap: "Door de toenemende transportkosten kalfde de melkprijs

echter gestaag af. Ongeveer negen jaar geleden is besloten om de melk zelf te gaan verwerken." Dit was het begin van de huidige kaasmakerij en inmiddels wordt het volledige quotum verkocht als Demeter boerenkaas. "Kaas maken is een mooie en risicovolle bezigheid. Het schenkt voldoening en een stukje extra verdienste", zegt Jaap. "Tevens is dit voor ons de beste, zo niet enige weg om onze melk op de biologische markt af te zetten."

Naast de koeien en de kaas is er als nevenactiviteit ook een mini-camping. In het voorseizoen wordt deze vooral gebruikt door schoolklassen die op kamp zijn. In de zomer staat het altijd vol met toeristen. Jaap en Marien genieten van het contact met mensen uit allerlei windstreken. "Los van de gesprekjes tussen de bedrijven door, geven we in het hoogseizoen ook rondleidingen voor geïnteresseerden.", licht Jaap toe. "Gezien de belangstelling voorziet dit in een grote behoefte."

De Toekomst

Een gesloten bedrijfsvoering zou prachtig zijn, maar is niet haalbaar. De aandacht wordt vooral gericht op het optimaliseren van de eigen ruwvoerproductie en de arbeidsinzet. Het opstellen van goede vruchtwisselingsplannen is binnen Bioveem een aandachtspunt. "Daarnaast willen we het groepskamperen uitbreiden en de huisverkoop van vlees groter opzetten. Dat lijkt gemakkelijk, maar er komt veel bij kijken. Nieuwbouw nodig voor de jongveestal en de opslagloods, uitbreiding van campingruimte in combinatie met herinrichting van het erf. Genoeg te doen dus!"

Klaas de Lange, duurzaam in een modern jasje

Klaas en Annie de Lange hebben in maatschap een biologisch bedrijf met 260 melkkoeien en 200 stuks jongvee. Met deze veestapel melken ze met vier robots een quotum van 2,5 miljoen kg melk vol, die in eigen beheer wordt verwerkt tot "Weerribbenzuivel". Bij de instelling van het quotum in 1983 hadden ze 50 koeien.

Klaas is een positieve denker die overal kansen en uitdagingen ziet: "Tot nu toe zijn er steeds mogelijkheden op ons pad gekomen die we hebben aangegrepen. Je moet soms heel ad hoc kunnen beslissen of een verandering goed is voor je bedrijf. We doorlopen altijd drie stappen; wil-

len we het, past het binnen de bedrijfsvoering en voldoet het aan de doelstellingen? Is dat het geval, dan gaan we ervoor."

Toen we in 1985 besloten biologisch te gaan, dacht de omgeving dat het een stap terug zou zijn, weg van groei en opbrengstrendement. Maar we gebruikten al nauwelijks kunstmest en de continuïteit van het bedrijf in zo'n kwetsbaar gebied als het onze (veengrond, nabij de Weerribben), is op deze manier het best gewaarborgd. "Wij zijn duurzaam in een modern jasje," legt Klaas niet voor de eerste keer uit. "In mijn ogen heeft de melkveehouderij prima perspectieven, je moet alleen wel snel inspelen op ontwikkelingen."

Klaas is een enthousiaste man die in zijn hart 'koeienboer' is, de dagen beginnen en eindigen meestal in de stal. Klaas: "Aanvankelijk waren we niet in voor een melkrobot, de combinatie met weidegang is niet altijd even eenvoudig. Maar de gezondheidsstatus van het vee is belangrijk en daar past de robot bij, er is vrij koeverkeer en de

dieren beslissen zelf."

Maar de jonge veehouder, die vijf kinderen heeft, vindt werken met mensen ook heel belangrijk. En hij is er goed in. Het personeelsverloop is dan ook zeer laag. "Ik vind het leuk om mensen te motiveren een eigen stuk verantwoordelijkheid op zich te nemen."

Nu is het zaak om de puntjes op de 'i' te zetten. Binnen Bioveem zijn we bezig met kostprijsbeheersing en diergezondheid.

Bioveemlandschap heeft een kleurrijke variatie

Binnen Bioveem wordt veel aandacht geschonken aan de ontwikkelingen binnen de bedrijfsvoering. Dit kunnen kleine dingen zijn of zeer ingrijpende zaken. Zoals verwacht bij de gevarieerde groep bioveemdeelnemers, zijn ook de kansen/bedreigingen en de sterke en zwakke punten zeer divers. Duidelijk is dat vrijwel alle bedrijven positief zijn voor de toekomst.

Met het Strategisch Management Rapport (SMR) als vertrekpunt, is op een aantal bedrijven binnen Bioveem een strategisch bedrijfsplan opgesteld. In dit plan is de visie en strategie nader uitgewerkt tot concrete toekomstplannen met een zowel technische als bedrijfseconomische onderbouwing.

Dit buitengewoon interessante proces is veel omvangrijker dan het even doorrekenen van een plan. De gevoerde gesprekken in deze belangrijke fase zijn zeer intensief en kunnen confronterend en indringend van karakter zijn. Voor sommigen, die niet goed weten hoe ze zich willen ontwikkelen, is het maken van een bedrijfsplan een prima middel om hiermee aan de slag te gaan. Al met al levert dit een kleurrijk palet op van het bioveemlandschap. Hoe dit globaal eruit ziet kunt u in onderstaand schema lezen.

Status plan	Speerpunten in ontwikkeling			Groei M quotum	Ha	Koeien
Klaar	Overname	Nieuwbouw	Groei	113000	12	26
Klaar	Parttime	Zelfvoorziening	Consolidatie	25000	13	0
Klaar	Arbeid	Nieuwbouw	Groei	25000	-22	1
Klaar	Zelfzuivel	Nieuwbouw	Groei	624000	0	89
Klaar	Parttime	Optimalisatie	Groei	120000	-3	14
Klaar	Overname	Nieuwbouw	Groei	200000	4	27
Concept	Akkerb/groenten	Zorg	Arbeid	0	-3	0
Concept	Samenvoeging	Verplaatsing	Optimalisatie	615000	80	76
Concept	Overname	Aanpassing	Groei	106000	7	8
Concept	Ontkoppeling	Zelfzuivel/kaas	Optimalisatie	50000	0	8

Globaal speelt binnen de bioveemgroep het volgende:

Bij drie bedrijven is overname aan de orde. Bij één bedrijf is dit inmiddels gerealiseerd, waardoor uitbreiding van het quotum, de huisvesting, nieuwbouw en groei van het areaal zijn besproken. In 2004 wordt een nieuwe stal gebouwd. Bij

Ervaringen worden uitgewisseld, maar ieder volgt zijn eigen route.

een ander is overname in de afrondingsfase en zal de stal worden uitgebreid in combinatie met een nieuwe melkstal.

Er zijn verschillende deelnemers die een belangrijke neventak op het bedrijf hebben. Eén daarvan wil de huidige bedrijfsvoering verder optimaliseren, een nieuwe stal bouwen en groeien in melkquotum. Bij een ander wordt een organisatorische ontkoppeling van het melkveebedrijf en kaasmakerij van het huidige gemengde bedrijf nagestreefd. In het bedrijfsplan zijn voorstellen voor optimalisatie van de arbeid en de pacht t.o.v. huidige bedrijfsvoering opgenomen. Bij de derde wordt een belangrijke zorgfunctie uitgeoefend, in combinatie met zelfzuivel. In het plan zal veel aandacht zijn voor optimale structuur/relatie van de landbouw, zorg en zuivelverwerking.

Een belangrijk knelpunt bij drie deelnemers is het faillissement van Swenty Milk. Dit heeft de afgelopen tijd veel geld gekost. Ook nu nog is er hierdoor bij deze bedrijven geen stabiele situatie m.b.t. de opbrengsten van de melk. Als dit lang gaat duren leidt het tot structurele problemen voor de betrokkenen. Veel respect is er voor het doorzettingsvermogen van deze bedrijven.

De conclusie is dat binnen de bioveemgroep ieder een eigen ontwikkeling doormaakt. De gevolgde strategie wordt geanalyseerd en gespiegeld. Hierdoor komt nieuwe kennis beschikbaar voor bedrijven die soortgelijke ontwikkelingen doormaken.

Kees Water, DLV-advies

colofon

In Bioveem bundelen veehouders, onderzoekers en adviseurs de komende jaren hun specifieke kennis, visies en vaardigheden.

Missie:

Gezamenlijk een unieke bijdrage leveren aan de versterking, ontwikkeling en uitbreiding van de biologische melkveehouderij in Nederland.

Bioveem is een initiatief van;

Praktijkonderzoek ASG

De organisatie voor onderzoek en kennisoverdracht in de dagelijkse praktijk van de Nederlandse veehouderij. Onafhankelijk, Objectief en Open.

Louis Bolk Instituut

Pionier in wetenschappelijk onderzoek en vernieuwing van de biologische landbouw, voeding en geneeskunde. Verbindt Wetenschap met Ecologie, Ethiek en Landbouwpraktijk.

DLV-adviesgroep n.v.

Grensverleggende advisering door continue vernieuwing in ondernemerschap Direct en flexibel inspelen op veranderende markten en tegemoet te komen aan specifieke wensen van opdrachtgevers

In samenwerking met: GD, PRI, LEI en ID.

Bioveem wordt mede gefinancierd door Rabobank Nederland, Stichting Stimuland Overijssel, Stuurgroep Landbouw Innovatie Noord-Brabant en de Provincies Fryslân, Overijssel, Gelderland, Noord-Holland en Zuid-Holland.

Bioveem Secretariaat

Postbus 2176
8203 AD Lelystad
Telefoon 0320-293211
Fax 0320-241584
bioveem.pv@wur.nl

Redactie

C. Staal, Praktijkonderzoek ASG, Lelystad

Ontwerp en vormgeving

het Effect communicatiebureau

Druk

Dukkerij Cabri B.V. Lelystad

Gratis exemplaren van de nieuwsbrief zijn aan te vragen bij het secretariaat.

Overname van artikelen is toegestaan mits voorzien van duidelijke bronvermelding.